

Regionalt serviceprogram för Västmanlands län 2022-2030

-ett program för att främja kommersiell och annan
service på landsbygden

Innehåll

Sammanfattning	3
1 Inledning.....	4
1.1 Syfte.....	4
1.2 Målgrupp.....	4
2 Utgångspunkter	6
2.1 Strategiska utgångspunkter	6
2.2 Omvärldstrender	6
2.2.1 Demografiska förändringar	6
2.2.2 Hållbar utveckling.....	7
2.2.3 Digital omställning.....	7
2.3 Analys som grund för vidare prioriteringar	8
3 Insatser	10
3.1 Ekonomiskt stöd till kommersiell service	10
3.1.1 Mål	10
3.1.2 Handlingsplan	11
3.2 Samverkan för hållbar utveckling av service	12
3.2.1 Mål	13
3.2.2 Handlingsplan.....	13
3.3 Kunskapsstöd för hållbar utveckling av service.....	14
3.3.1 Mål	14
3.3.2 Handlingsplan.....	14
4 Handlingsplan, uppföljning och utvärdering	15

Sammanfattning

Tillgången till service är en grundförutsättning för tillväxt och välbefinnande i samhället, såväl i staden som på landsbygden. Ett mål i Vår strategi för ett livskraftigt Västmanland (RUS) är att Västmanland år 2030 har levande landsbygder med tillgång till kommersiell service (ref. RUS2030).

Syftet med serviceprogrammet är att främja tillgången till service för människor och företag i landsbygder och i synnerhet där servicen annars är gles. Det skapar förutsättningar för människor och företag att vistas, verka och växa i alla delar av landet och leder mot målet om levande landsbygder.

Programmet ska gälla åren 2022–2030. Den största utmaningen avser den kommersiella servicen som tillhandahålls av dagligvarubutiker. Med utgångspunkt i serviceprogrammet kan även insatser som rör samverkan och kunskapsstöd som främjar hållbar utveckling av service beviljas.

1 Inledning

Tillgången till service är en grundförutsättning för tillväxt och välbefinnande i samhället, såväl i staden som på landsbygden. Med målet att främja hållbar tillväxt och företagande på landsbygden och samtidigt bevara och skydda miljön, skapas ett tillgängligt och attraktivt län. Enligt strategi för ett livskraftigt Västmanland RUS 2030 är målet att Västmanland år 2030 har levande landsbygder med tillgång till kommersiell service (ref. RUS2030).

Regeringen har gett Region Västmanland ett erbjudande om att ta fram och genomföra regionala serviceprogram enligt beslut 2021-09-30. Serviceprogrammet ger möjlighet att konkretisera den regionala utvecklingsstrategin, RUS, i form av prioriterade områden och konkreta insatser för att stärka tillgängligheten till kommersiell service på landsbygden, både på strategisk och operativ nivå, samt i samverkan med andra.

Den kommersiella service som avses är i första hand dagligvaror, drivmedel, postombud, apoteksombud och grundläggande betaltjänster. Det regionala serviceprogrammet lägger grunden för finansiering av kommersiell service på landsbygden och programmet har utarbetats med utgångspunkt i tidigare program och nuvarande stöd till kommersiell service.

Med Region Västmanlands serviceprogram 2022–2030 är ambitionen att förutom att bibehålla eller stärka stödet till befintlig kommersiell service, också utgöra en utgångspunkt för ett bredare stöd och samverkan kring utveckling av service med fokus på hållbarhet, digitalisering och robusta samhällen i landsbygder. Eftersom programmet spänner över en lång tid blir det viktigt att det ger utrymme för att ändra prioriteringar utefter hur omvärlden förändras. Demografiska förändringar, klimatomställning och digitalisering är trender som kan möjliggöra nya lösningar som inte finns idag.

1.1 Syfte

Syftet med serviceprogrammet är att främja tillgången till service för människor och företag i Västmanlands landsbygder och i synnerhet där servicen annars är gles. Det skapar förutsättningar för människor och företag att vistas, verka och växa i alla delar av länet. I förlängningen ska det bidra till en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet.

1.2 Målgrupp

Serviceprogrammet utgör grund för att bedöma och besluta om stöd och andra insatser och vänder sig därför i första hand till de regionala stödfunktioner som

ansvarar för detta. Företag och andra aktörer i landsbygder kan genom serviceprogrammet ta del av önskvärd riktning för servicens utveckling.

Serviceprogrammet är framtaget av Region Västmanland i dialog med Länsstyrelsen i Västmanland.

2 Utgångspunkter

2.1 Strategiska utgångspunkter

Likvärdiga möjligheter till boende, arbete och välfärd i hela landet är ett av fyra strategiskt utpekade områden i Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 (Skrivelse 2020/21:133), i vilket god tillgång till kommersiell och offentlig service är prioriterade områden. Demografiska förändringar, klimatomställning och digitalisering är viktiga faktorer som påverkar förutsättningarna för service i landsbygder.

I RUS 2030, Vår strategi för ett livskraftigt Västmanland, kopplar serviceprogrammet an till målområdet Ett tillgängligt Västmanland och målet att Västmanland år 2030 har levande landsbygder med tillgång till kommersiell service (ref. RUS2030).

Ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet ska enligt förordning (2017:583) om regionalt tillväxtarbete integreras i denna typ av program. Tillväxtverket har tillhandahållit ett metodstöd för att ta fram regionala serviceprogram. Därtill har Region Västmanland antagit Riktlinje för finansiering med 1:1 medel (ref.nr 61309-0.1), som berör kommersiell service. Där anges att det är viktigt att hållbarhet ses som potential för utveckling genom att stödet till kommersiell service bidrar till ekonomisk tillväxt och samtidigt ökar de positiva och minskar de negativa ekologiska och sociala effekterna. Därtill är det centralt att insatserna riktas till företag och företagare oavsett kön, etnisk bakgrund, ålder, förutsättningar med mera och att insatser inte stör konkurrensen.

Insatser som genomförs inom ramen för Affärsplan Västmanland har också koppling till serviceprogrammet, framför allt genom stödet till företag i hela länet.

Andra regionala strategier och uppdrag med bäring på området är t.ex. skogsstrategin, regionala livsmedelsstrategin, besöksnäringstrategi och Länsstyrelsens regleringsbrevsuppdrag – bidra till en sammanhållen landsbygds politik.

2.2 Omvärldstrender

2.2.1 Demografiska förändringar

Demografiska förändringar påverkar förutsättningarna för landsbygdsservice. Det handlar om urbanisering, in- och utflyttning, människors livslängd och åldersfördelning i olika bygder. De demografiska förändringarna påverkar både förutsättningar för och behov av kommersiell service men även kommunikationer, bredband, betaltjänster m.m. Alla platser är unika vad gäller demografi och förutsättningarna varierar. Förändringar sker hela tiden och det är därför viktigt att nulägesanalysen som prioriteringarna vilar på uppdateras kontinuerligt.

2.2.2 Hållbar utveckling

Välfungerande och likvärdig välfärd samt offentlig och kommersiell service utgör en viktig hörnsten i en hållbar utveckling. Tillgången till grundläggande samhällsservice med hög kvalitet måste finnas för levande landsbygder. Olika aktörer måste gemensamt arbeta för ett län med tillgängliga och attraktiva landsbygder. När service finns nära och tillgängligt och när välfärd kan levereras likvärdigt blir länet mer attraktivt för nuvarande och framtida västmanlänningar och förutsättningar för företagsetablering stärks (RUS 2030). Enligt RUS är social hållbarhet målet, ekonomin medlet och de planetära gränserna sätter ramarna. Stärkt social sammanhållning, trygghet och tillit är viktiga prioriteringar i RUS och att den utveckling som sker också håller i kristider. Klimatet och andra miljöfrågor är också viktiga. Det handlar om utvecklingen mot fossilfritt, förnybart och mer energieffektivt, men även konsumtion och transporter.

Serviceprogrammets omfattning har kopplingar till flertalet mål i Agenda 2030. Utifrån de frågor som serviceprogrammet ska hantera och de prioriteringar som görs i den regionala utvecklingsstrategin så ligger tyngden på de sociala aspekterna. Det handlar om jämställdhet och jämlikhet, att lokalsamhällen och landsbygder kan leva och att den sociala sammanhållningen är viktig för robusta och resilienta samhällen, speciellt i kristider.

2.2.3 Digital omställning

För att Västmanland ska utvecklas är det viktigt att länet upplevs som attraktivt så att människor vill bo och verka i hela länet och leva sina liv här, etablera företag eller komma på besök. Digitaliseringen förändrar samhällets strukturer, vårt sätt att arbeta och våra sociala beteenden. Vi kommer att kunna bo hemma längre med en hemsjukvård som är på väg att förändras. Möjligheten till utbildning på distans ökar och ett livslångt lärande är en förutsättning. Företag kan etableras på landsbygden och via nätet ha kunder och samarbetspartners över hela världen. Det innebär att oavsett var västmanlänningen befinner sig ska det vara enkelt att ta del av information, samt offentlig och kommersiell service. Fungerande transporter, tillgång till information, kommunikation, varor och tjänster bidrar till möjligheten att bo och verka i hela Västmanland.

En förutsättning är tillgång till snabbt och robust bredband. År 2030 ser vi att alla har tillgång till ett snabbt bredband och Västmanland kännetecknas av digital inkludering för alla som bor, arbetar, driver företag eller vistas i länet.

Strukturella förändringar inom såväl dagligvaru- som drivmedelsbranschen har pågått under en lång tid och kommer sannolikt att fortsätta. Digitalisering och nya tekniska lösningar förändrar förutsättningarna för tillgänglig service, och vilka sätt service kan tillgängliggöras. Förutom att det finns tillgång till kommersiell service på landsbygden är det också centralt att omvärldsbevaka och införa tekniska lösningar som underlättar service för invånare och företag på landsbygden. Runt om i Sverige finns numera obemannade butiker som säljer mat och livsmedel. Det finns även tekniska plattformar för att samordna persontransporter och pakettleveranser.

Vidare finns lösningar för obemannade paketutlämningsställen, vilket kan underlätta paketutlämning och frigöra tid från de lanthandlare som idag gör detta över disk. Obemannade kassor blir också allt vanligare och för en enskild lanthandlare kan det också frigöra tid till annat arbete i butiken.

Länsstyrelsen har ett uppdrag att bevaka tillgång till grundläggande betaltjänster var man än bor i landet, med ett särskilt ansvar för digitalt svaga grupper som nyanlända, asylsökande, äldre och för personer med funktionsvariationer. På Länsstyrelsen finns även medel att söka för betaltjänstombud.

2.3 Analys som grund för vidare prioriteringar

Serviceprogrammet hanterar stora utmaningar men också möjligheter kopplat till hållbar utveckling, digitalisering och demografiska förändringar. Med en medvetenhet om dessa kan insatser styras i önskvärd riktning. Det handlar om boendes, besökares och näringsidkares tillgång till service, men även trygghet, robusthet och resiliens. Servicen är i sin tur en möjliggörare för ett hälsosamt och gott liv på landsbygden och kan bidra till att stärka sammanhållning, tillit och möten på platsen. Insatser inom ramen för serviceprogrammet bör kunna vara ett viktigt bidrag till att stärka denna utveckling.

Frågor om tillgänglighet, jämställd och jämlik tillgång till service ska prioriteras i utvecklingsinsatser, likaså energieffektiviserings- och klimatåtgärder där så är möjligt. Ojämlik tillgång till service och digitala lösningar är utmaningar som behöver hanteras. Det är viktigt att den digitala utvecklingen kan fungera stärkande för hållbar utveckling, t.ex. sammanhållning och tillgänglighet, att den är inkluderande och skapar delaktighet, att den möjliggör att leva och verka på landsbygden eller kan bidra till minskad klimatpåverkan. En förutsättning är en fortsatt utbyggnad av den digitala infrastrukturen och att alla kan ta del av de digitala tjänster som etableras.

Västmanland är ett till ytan litet län med korta avstånd till service i närliggande tätorter, därför har vi ett litet antal prioriterade butiker. Butikerna som får stöd idag har många utmaningar. Svag ekonomi gör att marginalerna för att investera i förbättrad service eller energieffektivisering upplevs som små.

Med stor sannolikhet hade inte alla lanthandlare funnits kvar idag om inte bidrag hade lämnats genom förordning 2000:284 om stöd till kommersiell service. Stödgivning bör därför fortsätta. Det finns också potential i både finansiellt och kunskapsmässigt stöd för att möjliggöra investeringar i ny teknik och digitaliseringslösningar som kan effektivisera verksamheten och utveckla servicen. Det kan till exempel vara obemannad paketutlämning, obemannade kassor, och samordning av transporter. Butiken skulle kunna fungera som social mötesplats och vara en viktig knutpunkt för olika typer av service.

Stödet till lanthandlare bidrar troligtvis till bränslebesparingar då människor inte behöver ta bilen lika långt för att handla som de troligen annars skulle göra. Butiker

som också har utlämningsställen bör medföra minskade totala transporter, även om sambandet skulle behöva beläggas tydligare.

Drivmedelsstationerna är relativt väl spridda över länet och medför idag inget behov av stöd. Det pågår förändringar i människors mobilitet, elbilsmarknaden växer och behovet av laddinfrastruktur är stort. Demografiska förändringar och därmed också servicebehovet förändras och behöver följas upp löpande.

Möjligheterna med en landsbygd som lever, har en stark sammanhållning och utvecklas ekonomiskt är många. Serviceprogrammet kan framför allt genom samverkan med andra stärka dessa möjligheter. En välfungerande samverkan mellan aktörer på landsbygden är också viktigt för beredskap och hantering av olika händelser och kriser.

3 Insatser

3.1 Ekonomiskt stöd till kommersiell service

Liksom tidigare serviceprogram för Västmanland är en central del ekonomiskt stöd till kommersiell service på landsbygden. Den största utmaningen avser den kommersiella servicen som tillhandahålls av dagligvarubutiker. År 2022 utgår stöd till åtta dagligvarubutiker i Västmanland. Stödet kan också handla om drivmedel, postombud, apoteksombud och grundläggande betaltjänster.

När det gäller drivmedelsstationer är dessa väl spridda i länet. 2022 ger regionen inte några bidrag till drivmedelsstationer.

Länsstyrelsen kan bevilja stöd till handlare eller drivmedelstationer för att agera som lokala betaltjänstombud. Ett betaltjänstombud kan få ersättning för de kostnader som uppstår i samband med installation och drift av betaltjänsten. Exempel på kostnader som kan täckas är utrusning, installation och utbildning, support och utbytesservice, om- och tillbyggnad samt el, internet och larm. I dagsläget utgår inte betaltjänststöd till någon verksamhet i länet.

Det finns självfallet många andra typer av service som också är viktiga för boende på landsbygden, här berörs de som Region Västmanland och Länsstyrelsen har möjlighet att stötta direkt. Stödverksamheten bygger på samverkan med aktuella kommuner.

3.1.1 Mål

Övergripande mål är att tillgängligheten till service minst ska ha samma nivå som vid utgången av 2021.

Det innebär att:

- Samtliga åtta orter i länet som har prioriterade lanthandlare fortfarande har butik (eller motsvarande service som motsvarar behovet) vid utgången av 2030 som är det sista året för det här serviceprogrammet. Bland de prioriterade orterna ska Möklinta och Riddarhyttan speciellt främjas, bland annat på grund av att de är små, ligger långt från stora befolkningscentra och särskilt Riddarhyttan har stor avfolkning.
- Fortsätta bevaka utvecklingen för drivmedelsstationer, där det idag inte finns några behov av ekonomiskt stöd.
- Som ett minimum att servicen vad gäller betaltjänster upprätthålls men med strävan mot målet att alla skall ha tillgång till grundläggande betaltjänster.

Därutöver ska följande satsningar kunna ge extra bidrag:

- Investeringar som på olika sätt innebär en utveckling mot ökad hållbarhet och digitalisering. Viktigt är att hållbarhet och digitalisering hanteras medvetet och tillsammans då det annars finns risk att åtgärder i det ena fältet får negativa konsekvenser för det andra.
- Investeringar som bidrar till att öka servicegraden.
- Investeringar som syftar till att väsentligt minska energiförbrukning och –kostnader.
- Investeringar för att motverka att butiken utsätts för brott.
- Insatser för förbättrad tillgång till laddinfrastruktur i enlighet med Länsstyrelsens uppdrag och Regionalplan för infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel.¹
- Satsningar som innebär digitalisering av en butik.

Stöden ska utgå från Region Västmanlands riktlinjer för finansiering med 1:1 medel.

3.1.2 Handlingsplan

Insatser prioriteras årligen utifrån ovanstående målsättningar i en separat handlingsplan, se bilaga 1.

¹ Länsstyrelsen har i uppdrag att samordna och leda det regionala arbetet för att uppnå de energi- och klimatpolitiska målen. Inom ramen för detta har Länsstyrelsen tagit fram Regionalplan för infrastruktur för elfordon och förnybara drivmedel (LST rapport 2020:02).

3.2 Samverkan för hållbar utveckling av service

För att kunna utveckla eller behålla servicen i landsbygden behövs ett helhetsperspektiv. Kommersiell och offentlig service, IT-infrastruktur, boenden samt arbeten och entreprenörskap hänger ihop. Genom samverkan mellan olika regionala stödaktörer möjliggörs bättre och mer effektivt stöd för hållbar utveckling av service.

Samverkan mellan olika aktörer är viktig för långsiktig, hållbar platsutveckling, likväl som att de regionala stödfunktionerna samordnas. I samverkan mellan organisationer finns möjlighet att gå ihop för att testa nya idéer.

Länsstyrelsen har ingått i en obligatorisk samverkan i partnerskap kopplat till landsbygdsutveckling under innevarande programperiod för Landsbygdsprogrammet. Den kommer dock inte att vara obligatorisk från år 2023, även om samverkan troligtvis kommer att fortsätta. Den breda samverkan mellan aktörer på landsbygden är också viktig i ett beredskapsperspektiv, där serviceperspektivet är en väldigt viktig del.

Samverkan bör inkludera Regionen, Länsstyrelsen, kommuner, näringsliv, näringslivsfrämjande aktörer (t.ex. Coompanion, Leader), Agro Västmanland, Smaka på Västmanland och civilsamhälle.

Områden att samverka kring kan vara:

- Stärkt social sammanhållning, trygghet och tillit. Utvecklingen av service behöver stärka möjligheterna till social sammanhållning och robusthet. Genom samverkan kan aktörer samordna sina resurser och rikta dessa mot insatser som stärker dessa förutsättningar.
- Gemensam analys: För att bättre uppskatta behovet av service behövs analys. Olika aktörer sitter på olika typer av analyser och data kring servicebehoven och trender som påverkar dessa. Dialog och gemensam analys av behov stärker möjligheten att prioritera och samordna insatser.
- Främja att samordning av service och att serviceställen utvecklas och kan rymma många olika typer av service och möjlighet till aktiviteter, bli till lokala mötesplatser.
- Trendspaning och omvärldsbevakning – vad händer framåt, vilka nya lösningar finns? Ny teknik, innovation.
- Möjlighet till ökad lokal upphandling – vad kan länets offentliga aktörer göra tillsammans för att stärka möjligheterna till upphandling av lokala produkter?

Ur ett stärkt krisberedskapsperspektiv finns följande områden att samverka kring:

- Stärk beredskap på landsbygden.
- Ökad livsmedelsförsörjning genom samverkan mellan kommun, stat och LRF.
- Gemensam analys för hur landsbygdens aktörer och resurser kan stärka övriga länets beredskap och förmåga att värna om civilbefolkningen.

3.2.1 Mål

Målet är att det finns en etablerad och fungerande samverkansform där frågor om service och hållbar utveckling av service finns representerade.

3.2.2 Handlingsplan

Insatser prioriteras årligen utifrån ovanstående målsättningar i en separat handlingsplan, se bilaga 1.

3.3 Kunskapsstöd för hållbar utveckling av service

Det finns ett behov av rådgivning och utbildning för stödberättigade företagare för hållbar utveckling av service. Det kan handla om råd vid ägarskiftet, för olika typer av affärsutveckling, digitalisering, miljöförbättrande åtgärder, energieffektivisering, laddinfrastruktur, ökad användning av lokala leverantörer, möjliggöra mötesplatser, ökad servicegrad mm.

Här kan serviceprogrammet fungera samordnande. Det handlar inte om ekonomiskt stöd till stödberättigade företag, utan att genom samverkan med andra aktörer se till att företagen kan ta del av det kunskapsstöd som de har behov av.

Insatser inom området kan utvecklas som en följd av samverkan. Framför allt är det viktigt att Regionen och Länsstyrelsen samverkar kring kunskapsstöd.

3.3.1 Mål

Att under perioden säkerställa en fungerande struktur för kunskapsstöd till stödberättigade företag.

3.3.2 Handlingsplan

Insatser prioriteras årligen utifrån ovanstående målsättningar i en separat handlingsplan, se bilaga 1. För området kan det handla om att säkerställa tillgång till rådgivning kring hållbarhet och digitalisering till stödberättigande företag.

4 Handlingsplan, uppföljning och utvärdering

Insatser prioriteras årligen utifrån ovanstående målsättningar i en separat handlingsplan. Uppföljning ska ske enligt Tillväxtverkets anvisningar.

Genomförda insatser ska följas upp och utvärderas kontinuerligt för att analysera att de leder mot målet. Det är viktigt att följa upp insatserna utifrån att de på samma villkor kommer företag och företagare till del oavsett kön, etnisk bakgrund, ålder, bransch, geografiskt läge, förutsättningar, med flera villkor. Behov av service kan se olika ut för olika personer eller företag.

Uppföljningen av programmets insatser ska analysera att de svarar mot hela programmets ambitioner, även ur ett hållbarhetsperspektiv.

Det ska också upprättas rutiner för att skapa en bild av omständigheter i länet med koppling till främjande av service på landsbygden. Viktiga medel i att skapa en bild av läget i länet är IT-verktyg som Supercross, SPSS, PIPOS Serviceanalys och GIS. Region Västmanland ska löpande samla in och genomföra idéer som syftar till en förbättrad service.

Bilaga 1

Handlingsplan för 2023

Bilaga 2

Regional tolkning av vissa paragrafer i förordning 2000:284

Bilaga 3

Bakgrundsanalys